

Proměny hlavního průčelí Richtrova domu jako příklad vztahu památkové péče k dědictví své vlastní minulosti

Kateřina ADAMCOVÁ

DOI: <https://doi.org/10.56112/zpp.2022.2.11>

ABSTRAKT: Článek přináší zamýšlení nad aktuální praxí průzkumu barevnosti fasád historických objektů, a to i na základě zkušenosti získané při realizaci průzkumu tohoto typu na hlavním průčelí tzv. Richtrova domu na Malém náměstí v Praze na Starém Městě. V první části textu nabízí autorka článku detailní pohled na průběh samotného průzkumu. Máme možnost nejen nahlédnout do toho, jakým způsobem byly použity dostupné zdroje informací, ať už se jedná o samotné sondy, nebo materiály shromážděné v rámci archivního průzkumu, ale i posoudit relevantnost následné interpretace získaných poznatků. V druhé části textu se autorka pokouší o objektivní zhodnocení stávající praxe provádění těchto průzkumů a jejího možného vlivu na výsledky. V závěrečné části článku se pak v dané souvislosti zabývá ještě otázkou, jaké postavení má ve společnosti, která byla Janem Kellerem nedávno označena jako „společnost věčného mládí“, hodnota stáří, jak ji kdysi definoval Alois Riegl.

KLÍČOVÁ SLOVA: barevný průzkum; dům čp. 459/I na Malém náměstí v Praze; Jan Muk; hodnota věku; památková péče

The transformation of the main facade of Richter House as an example of the relationship of conservation to the heritage of its own past

ABSTRACT: The article presents a reflection on the current practice of surveying the color of the facades of historical buildings, also based on the specific experience gained during the implementation of this type of research on the main facade of the so-called Richter's House on Malé náměstí in Prague's Old Town. In the first part of the text the author offers a detailed view of the course of the survey itself. We have the opportunity not only to look into how the available sources of information were used, whether it is the probes themselves or the materials collected in the archival research, but also to assess the relevance of the subsequent interpretation of the findings. In the second part of the text, the author attempts an objective assessment of the current practice of conducting these surveys and its possible influence on the results. In the final part of the article, the value of old age, as once defined by Alois Riegl, is discussed in the context of the society recently described by Jan Keller as "the society of eternal youth".

KEYWORDS: color survey; house No. 459/I on Malé náměstí in Prague; Jan Muk; value of age; heritage care

Úvod

V roce 2021 byl proveden průzkum dochovaných povrchových úprav hlavní fasády domu čp. 459/I na Malém náměstí v Praze na Starém Městě.¹ Jeho součástí byla nejen realizace patřičného množství sond do stávajících povrchových úprav průčelí, ale i archivní průzkum zaměřený na získání informací, které se vztahovaly k hlavnímu cíli: stanovení stratigrafie a barevnosti dochovaných povrchových úprav fasád domu jako jednoho z výchozích podkladů pro připravovanou opravu. Na první pohled se mělo jednat o rutinní záležitost. Navzdory tomu přinesl průzkum řadu zjištění, která stojí za zamýšlení. Mimo jiné nad tím, jak významně může způsob, kterým jsou tyto průzkumy provedeny, zasáhnout do následující prezentace dané stavby, nebo také nad tím,

jak se současná památková péče vyrovnává s odkazem své vlastní minulosti.

Dům čp. 459/I, zvaný také Richtřův dům,² představuje komplikovanou srostlici několika podélně orientovaných parcel. Historie jednotlivých domů, jejichž postupným spojováním a srůstáním vznikl stávající rozsáhlý objekt s několika dvory, prostupující celým blokem od Malého náměstí po Michalskou ulici,³ sahá až do románského období, a i přes četné pozdější opravy a úpravy se na exteriérech i v interiérech tohoto objektu dodnes nachází množství cenných architektonických prvků

■ Poznámky

1 Průzkum se ve skutečnosti věnoval i ostatním průčelím domu, ale to, co se stalo podnětem k napsání tohoto pří-

spěvku, souvisí pouze s hlavní fasádou domu obracející se do Malého náměstí. Srov. Vojtěch Adamec – Kateřina Adamcová, *Praha 1 – Staré Město, Rychtrův dům. Restaurátorský průzkum fasád (omítek a kamenných prvků) domu čp. 459/I, Malé náměstí 11. Zpráva z restaurátorského průzkumu a restaurátorský záměr*, 2021.

2 V následujícím textu budu používat označení Richtřův dům, a to právě v této formě. V dostupné literatuře a pramenech se totiž stejně často vyskytuje Rychtrův dům jako Richtřův dům.

3 K dějinám domu nejlépe Jan Muk, *Praha – Staré Město, Richtřův dům, čp. 459, Stavebně historický průzkum*, 1988. – A dále J. Vajdiš – M. Vilímková – V. Pelzbauer, *Praha, Stavebně historický průzkum, Staré Město, blok mezi Malým náměstím, Melantrichovou, Havelskou, Jiiskou a Karlovou ulicí, čp. 459, 1960 (pouze textová část)*. – Pavel Vlček et al., *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefův*, Praha 1996, s. 318–319.

1

i celých konstrukcí z období gotiky i renesance, jako např. bohatě profilované gotické portály, gotické klenby, renesanční malované trámové stropy se záklopem atp.⁴

Pro vznik stávajícího hlavního průčelí domu je klíčový rok 1758. Právě v tomto roce totiž přikoupil Johann Joseph Beringer, který už v té době vlastnil tzv. Martinický dům, rovněž vzniklý sloučením několika objektů,⁵ od knížete Franze Ulricha a jeho bratra Johanna Josepha hraběte Kinského sousední dům U Modrého jelena.⁶ Při následné úpravě hlavní fasády domu byl použit ne zcela běžný přístup.⁷ Základní architektonický rozvrh pravého krajního rizalitu včetně určujících detailů vznikl prostým zrcadlovým překlopením staršího řešení levého krajního rizalitu, který byl součástí již zmíněného Martinického domu, s tím, že do již existujícího architektonického tvarosloví byly pouze zakomponovány vybrané pozdně barokní či chcete-li rokokové prvky. Díky tomu představuje architektonické členění hlavního průčelí zajímavou směs vrcholně a pozdně barokních motivů. Základní rytmizace průčelí vychází z řešení palácových průčelí typických pro druhou čtvrtinu 18. století. Naopak k „modernímu“ pozdně baroknímu výrazu se hlásí rokokový dekor, ale třeba také hlavice pilastrů, které už ani zdánlivě nepřipomínají hlavice klasických antických řádů.

Poslední výrazný výtvarný vstup do podoby hlavního průčelí domu je datován rokem 1798.⁸ Tehdy byl před hlavní vstupní portál představen monumentální klasicistní portikus zhotovený podle návrhu Johanna Ludwiga Krannera.⁹ Nejednalo se však o vpád nějaké-

ho nového výtvarného světa, jak bychom očekávali. Naopak, osazení tohoto portiku jen podtrhlo palácový ráz, který toto průčelí získalo již v rámci své pozdně barokní adaptace.

První komplexní novodobá rekonstrukce domu proběhla v letech 1982–1996, a to podle projektu architekta Milana Pavlíka. Nejednalo se o běžnou rekonstrukci už jen proto, že upravené prostory domu byly původně určeny pro sídlo tehdejšího předsednictva vlády.¹⁰ Tato skutečnost měla, podle mého soudu, podstatný vliv na několik faktorů, které rekonstrukci provázely. Prvním z nich byl rozsah a charakter stavebněhistorického průzkumu, který se stal výchozím podkladem pro zpracováváný projekt. Druhým pak to, že v rámci komplexní opravy byly na vnitřních konstrukcích domu provedeny nezvykle rozsáhlé restaurátorské práce, zaměřené na sanaci dochovaných trámových gotických či renesančních stropů a klenb a dalších nalezených hodnotných prvků dokládajících bohatou historii domu.

K opravě samotného hlavního průčelí domu došlo až po listopadových událostech roku 1989. V roce 1992 byl nejprve restaurován kamenný portikus,¹¹ oprava zbylé části hlavní fasády domu byla podle všeho dokončena v roce 1995.¹² Nejen že byly opraveny dochované omítky a štukové prvky, ale součástí rekonstrukce hlavního průčelí bylo také zhotovení „ideových kopií“ předpokládané někdejší dekorativní a sochařské výzdoby štítů a atiky. Barevnost fasády byla koncipována na podkladě sondážního průzkumu provedeného z lešení Janem Mukem, jenž ostatně vedl celou realizaci detailního stavebněhistorického průzku-

Obr. 1. Rychtrův dům, Praha 1 – Staré Město, Malé náměstí, podoba průčelí před zahájením současné opravy fasády. Foto: David Pokorný, 2021.

mu. Jedním z cílů opravy hlavního průčelí bylo rehabilitovat jeho někdejší pozdně barokní podobu, a to i proto, že právě tato etapa v dosavadních dějinách domu byla vyhodnocena jako poslední koncepčně ucelený a umělecky hodnotný architektonický zásah.

■ Poznámky

4 V prvním poschodí domu byl objeven jeden z nejzajímavějších gotických trámových stropů v Praze, datovaný již do doby okolo roku 1484. Srov. Jan Jakub Outrata, *Nález gotického stropu z 15. století, Staletá Praha 18*, 1988, s. 103–114. – Dobroslav Líbal – Jan Muk, *Staré Město pražské, architektonický a urbanistický vývoj*, Praha 1996, s. 236–237.

5 Jednotlivé objekty a parcely, které tvořily tzv. Martinický dům, byly sloučeny mezi lety 1714–1726. Vlastníkem takto vzniklého objektu byla hraběnka Marie Josefa z Martinic, rozená ze Šternberka, což dodnes připomíná šesticípá šternberská hvězda vsazená do kartuše a obklopená akantem a andílky v levém trojsoším rizalitu hlavního průčelí domu. Viz literaturu uvedenou v pozn. 3.

6 Tento údaj jako první publikoval Jaroslav Schaller ve svém Popisu královského hlavního města Prahy z roku 1796. Jaroslav Schaller, *Beschreibung der königlichen Haupt- und Residenzstadt Prag sammt allen darinn befindlichen sehenswürdigen Merkwürdigkeiten. Die Altstadt, oder das I. Hauptviertel der Stadt Prag. Dritter Band*, Prag 1796, s. 583 (čp. 225).

7 Na tuto skutečnost upozornil Jan Muk, který v ní viděl jeden ze zajímavých projevů barokního historismu. Srov. Muk (pozn. 3).

8 Viz literaturu uvedenou v pozn. 3.

9 K tomu nejlépe Dobroslav Líbal, *Portál Richtrova domu, Ochrana památek 4*, 1960, s. 148–149. – Dále Líbal – Muk (pozn. 4), s. 407.

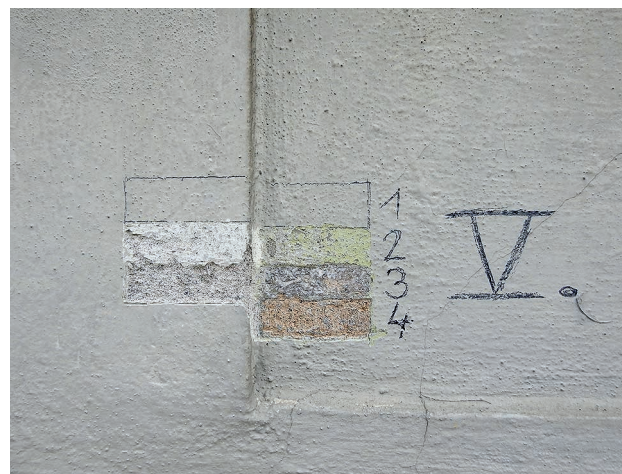
10 Viz Vlček et al. (pozn. 3).

11 Restaurování portiku realizovala Sylvie Munzarová. Průběh restaurátorských prací dokládá restaurátorská zpráva uložená mimo jiné v archivu NPÚ, ÚOP hl. města Prahy. Srov. Sylvie Munzarová, *Restaurátorská zpráva, Kamenný portál Richtrova domu čp. 459/11, Malé náměstí, Praha 1, 1992* (pouze textová část).

12 Rekonstrukci průčelí Richtrova domu prováděla podle všeho firma SIN, s. r. o., která tuto akci z let 1994–1995 zařadila mezi reference, jimiž se prezentuje na svých webových stránkách. Bohužel kromě údajů o tehdejších objednatelích, termínu realizace akce, celkové ceně a několika fotografiích se zde nic dalšího o této opravě nedozvíme. Srov. Rekonstrukce Rychtrova domu (Malé náměstí), Praha 1, SIN, <https://www.sinpraha.cz/reference/rekonstrukce-rychtrova-domu-male-namesti-praha-1/>, vyhledáno dne 10. 8. 2021.

2

3

Celkovou rekonstrukcí z přelomu 80. a 90. let 20. století však dosavadní dějiny proměny hlavního průčelí Richtrova domu neskončily. Další oprava, která dala fasádě současný vzhled, proběhla už po pouhých sedmi letech, tj. v roce 2002.¹³ Před zahájením prací byl znovu proveden sondážní průzkum zaměřený na určení barevnosti fasády¹⁴ a nedílnou součástí opravy se stalo i restaurování portiku stejně jako konzervační zajištění prvků na atice průčelí zhotovených z umělého kamene. Štukové prvky a omítky byly po očištění a částečném odstranění nátěru z celkové opravy průčelí v 90. letech 20. století lokálně zpevněny, zainjektovány a doplněny s tím, že jejich povrch byl na závěr opatřen nátěrem v šedobílé barevnosti, s šedými základními plochami a bílými plastickými prvky. K možným důvodům, jež vedly k tak časné opravě hlavního průčelí, která současně znamenala také zásadní změnu jeho barevnosti, se ještě vrátím v závěru tohoto příspěvku. Nejprve však shrnu to, co přinesl prozatím poslední průzkum dochovaných povrchových vrstev fasády.

Shrnutí výsledků průzkumu realizovaného na podzim roku 2021

a) Sondážní průzkum

V rámci sondážního průzkumu povrchových úprav fasád domu realizovaného na podzim roku 2021 bylo na hlavním průčelí provedeno celkem osm sond. Sondy byly prováděny shora dolů, a to z důvodu snazší manipulace s plošinou. Všechny byly rozmístěny ve střední pětiosé části průčelí rámované dvěma trojosými rizaliti. První sonda byla situována na ostění okna střední osy v posledním, čtvrtém podlaží domu, a to v horním úseku ostění okna. Druhá sonda byla provedena na ploše stěny vlevo od tohoto okna. Sonda č. III byla umístěna v suprafenestře středního okna třetího podlaží a sonda č. IV na levé straně ostění téhož

okna. Sonda číslo V byla umístěna do plochy parapetního pole téhož okna a sonda č. VI byla provedena na ostění levého krajního okna druhého podlaží domu. Na pravé straně šambrány stejného okna byla provedena sonda č. VII a poslední sonda č. VIII zmapovala dochované povrchové úpravy na pásové bosáži vlevo od hlavního vstupního portálu domu. Všechny sondy byly vedeny tak, aby byla zachycena barevnost každé odkryté vrstvy na hladké ploše omítky, přechodu z hladké plochy na plastický prvek a zpět na hladkou plochu omítky.

Sondážní průzkum přinesl soubor prvotních zjištění, přičemž jedním z nich bylo malé množství nalezených vrstev starších povrchových úprav. Pod stávajícím nátěrem v barevnosti šedobílé byla odkryta barevnost, kterou byla fasáda opatřena při opravě průčelí v rámci rekonstrukce domu na přelomu 80. a 90. let 20. století.¹⁵ Hladké plochy omítek a vybrané části plastických architektonických článků, jako „dřívky“ či pásové rámy parapetních polí pod okny, úseky suprafenester mezi horní částí šambrány oken a štítem či římsou, které danou suprafenestru uzavírají, a v neposlední řadě pásová bosáž přízemí, vymezená nízkým soklem a subtilní patrovou římsou, byly tehdy opatřeny nátěrem v barevnosti lomené bílé. Tažené plastické architektonické prvky byly natřeny světle zelenou. To vše pak doplňoval kontrastní akcent v podobě syté cihlově červené barvy, kterou byly natřeny štukové modelované prvky, a to jak ty dekorativní, tak ty figurální.¹⁶

Pod touto barevnou úpravou, jejíž celkové vyznění nám pomohly pochopit snímky nalezené na webových stránkách firmy, která tuto opravu v 90. letech 20. století prováděla,¹⁷ se v sondách nejčastěji objevovala utážená štuková vrstva kvalitně provedené vápenné omítky se šedým až šedočerným povrchem, o němž jsme se ze začátku domnívali, že před-

Obr. 2. Sonda II. zachycující okrový nátěr mezi vrstvou nátěru pocházejícího z 90. let 20. století a utáženým štukem s šedočerným nátěrem. Foto: David Pokorný, 2021.

Obr. 3. Sonda V. zachycující sled dochovaných povrchových úprav na přechodu mezi hladkou plochou a plastickým prvkem. Foto: David Pokorný, 2021.

stavuje do povrchu omítek zapité prachové depozity. Jedinou výjimku v nalezeném sledu souvrství představovala sonda č. II v ploše hladké omítky po levé straně okna čtvrtého podlaží pětiosého rizalitu. Tady byla mezi vrstvou nátěru odpovídající úpravě hlavní fasády v 90. letech 20. století a zmíněným utáženým štukem se šedým až šedočerným povrchem odkryta ještě vrstva světle okrového nátěru.

K rozpoznání skutečné povahy šedé vrstvy nakonec přispělo to, že v některých sondách, konkrétně v sondě č. IV a VII provedených na profilovaných šambránách oken, a dále v sondě č. VIII, která mapovala barevné úpravy pásové bosáže zhruba 2,5 m nad úrovní terénu, bylo zřejmé, že tato barevnost byla nanášena

■ Poznámky

13 Norbert Hamera – Petr Dufek, *Restaurátorská zpráva na opravu části vnější fasády domu: Malé náměstí 11, Praha 1, Staré Město, čp. 459/I, 2002.*

14 Miroslav Hlava – Jiří Kunft – Jiří Pešina, AKANT ART v. o. s., *Rychtrův dům, čp. 459/I, Malé náměstí 11, Praha 1 – Staré Město, návrh na restaurování vnějších fasád a kamenných prvků, 2002.*

15 V sondách bylo patrné, že nátěr byl při této opravě nanášen ve dvou vrstvách, přičemž směrem k povrchu byla barevnost sytější.

16 Domníváme se, že barevnost posledně jmenovaných plastických prvků měla patrně vyvolávat dojem, že jsou zhotoveny z terakoty.

17 Viz pozn. 12.

4

5

Obr. 4. Sonda VII. zachycující hranici mezi štukovou a kamennou částí šambrány ostění levého krajního okna druhého podlaží domu včetně dochovaných povrchových úprav. Foto: David Pokorný, 2021.

Obr. 5. Sonda VIII. zachycující dvě různé vrstvy šedého nátěru související s častějšími úpravami přízemí fasád. Foto: David Pokorný, 2021.

ve dvou vrstvách.¹⁸ Nakonec bylo tedy možné učinit závěr, že se nejednalo pouze o vrstvu nečistot zapitou do svrchní části štuky, ale o skutečnou někdejší „barevnost“ fasády, lokálně obnovovanou.¹⁹ Z provedených sond dále jednoznačně vyplynulo, že v rámci této šedé vrstvy nebyly nijak odlišeny plastické prvky a hladké plochy omítek fasády, tedy že v případě této vrstvy dochovaných povrchových úprav byla fasáda monochromní.

V sondách bylo dále patrné, že intenzita šedého odstínu povrchu řemeslně velmi kvalitně provedených omítek byla různá, a to podle toho, zda se jednalo o hladkou plochu, tažený či modelovaný plastický prvek a také v závislosti na tom, jak vysoko na průčelí se daná část nacházela. Z toho bylo možné usuzovat, že systémy šedé souvisí s tím, jak moc je, nebo naopak není daná plocha vystavena přímým účinkům dešťových srážek. Patrně se tedy jednalo o vrstvu, kterou dělila od následující opravy poměrně dlouhá doba.

Samotný štuk, na nějž byla šedá barva nanášena, byl sice jemný, ale co se týče kameniva ne tak homogenní, jak bývají moderní průmyslově vyráběné materiály, které jsou podřízené přísným standardům a jsou míchány strojově. Jeho poměrně výraznou barevnost – štuk je světle okrový s narůžovělým nádechem – předurčil použitý jemně prosátý kopaný písek, jehož křemenná zrna jsou ve struktuře štuky tu a tam patrná.

Žádná ze sond nebyla prohloubena pod tuto vrstvu jemného světle okrového štuky s narů-

žovělým nádechem. Hlavním důvodem byla snaha nepoškodovat zbytečně dochované povrchové úpravy fasády, už jen proto, že při restaurátorském průzkumu realizovaném v roce 2002 sondy tohoto typu stejně žádné relevantní zjištění nepřinesly. Mimoto se vycházelo z předpokladu, že tento předběžný průzkum provedený z plošiny bude doplněn sondážním průzkumem realizovaným po postavení lešení a že v rámci tohoto doplňujícího průzkumu budou také z vytipovaných sond odebrány vzorky pro případné upřesnění stratigrafie nalezených vrstev i technologie jejich provedení, včetně charakteristik použitých pigmentů.

b) Archivní průzkum

Zcela zásadní roli ve vyhodnocení a následné interpretaci výsledků sondážního průzkumu sehrály poznatky získané paralelně probíhajícím archivním průzkumem. První důležité informace o podobě hlavního průčelí v období mezi lety 1870 a 2001 přinesla dochovaná starší fotodokumentace, zejména pak ta, která je uložena ve sbírce NPÚ, GnŘ v Praze, a to přesto, že všechny analyzované snímky jsou černobílé.²⁰

Nejstarší nalezená fotografie je na sbírkové kartě datovaná do let 1870–1880.²¹ Jedná se o detail hlavního průčelí, který zachycuje hlavní portál domu s portikem a navazujícími úseky fasády. Ze snímku lze usuzovat, že v té době bylo hlavní průčelí Richtrova domu monochromní a poměrně dlouho neopravované, protože svrchní nátěr je zřetelně opršlý a oprýskaný. Tuto domněnku potvrzují výrazné defekty ve spodní části sloupů portiku, které vypovídají o jejich dlouhodobém poškození zvýšeným zavlhčením kamene.

Další snímek byl pořízen tehdejším fotografem Státního památkového úřadu v roce 1941.²² Nabízí nám pohled na téměř celé hlavní průčelí Richtrova domu, bez poslední okenní osy levého krajního rizalitu a bez horní

části atiky. Je na něm patrné, že fasády jsou opět silně znečištěné a že nátěr je lokálně opršlý. Zdá se, že i v této době byly hladké omítky i plastické prvky natřeny stejnou barvou, to znamená, že fasáda byla monochromní. Zdánlivě tmavší odstín vybraných plastických prvků, jako jsou suprafenestry oken s rokajovým ornamentem nebo kartuše s andílky, které zaujímají suprafenestru oken střední osy druhého podlaží a současně plochu parapetu oken téže osy navazujícího třetího podlaží v obou trojosých krajních rizalitech fasády, je totiž pravděpodobně výsledkem toho, že jejich výrazná plasticita způsobuje odlišnou reakci na světlo.

Tento náš předpoklad potvrdil další nalezený snímek, který tentokrát nepochází ze sbírek fotoarchivu NPÚ, ale z pozůstalosti fotografa Josefa Sudka.²³ Jeho fotografie, dokumentující

■ Poznámky

18 V případě sondy č. VIII na pásové bosázi byly tyto dvě vrstvy šedého nátěru dokonce odděleny tenkou vrstvičkou jemného vápenného štuky.

19 Rychlý a jednoznačný závěr komplikovalo to, že tento šedý nátěr nebyl nanášen na nějaký sjednocující bílý podkladní nátěr, ale přímo na zavadlý povrch štukové vrstvy omítek a tažených či modelovaných plastických štukových prvků.

20 Zde bych chtěla poděkovat za ochotu a pomoc kolegyním Monice Hockové a Haně Veselé z fotoarchivu NPÚ, GnŘ v Praze.

21 Jedná se o snímek inv. č. F 10.425 uložený ve sbírce fotoarchivu NPÚ, GnŘ v Praze.

22 Jedná se o snímek inv. č. 153.608 uložený ve sbírce fotoarchivu NPÚ, GnŘ v Praze.

23 Snímek pochází z webové stránky Ústavu dějin umění AV ČR, který zpřístupňuje výsledky probíhajícího výzkumného projektu zaměřeného na zmapování fotografické pozůstalosti Josefa Sudka. Srov. Inv. č. S12375N, *SUDEK PROJECT*, Archiv, <http://sudekproject.cz/rychtruv-dum>, vyhledáno 10. 8. 2021.

6

Obr. 6. Rychtrův dům, Praha 1 – Staré Město, Malé náměstí, průčelí. Foto: autor neznámý, pravděpodobně 1870–1880. Uloženo: Národní památkový ústav, generální ředitelství, sbírka fotografické dokumentace, inv. č. F10.425.

Obr. 7. Rychtrův dům, Praha 1 – Staré Město, Malé náměstí, průčelí. Foto: Deutsche Fotothek Dresden, nedatováno (pravděpodobně okolo 1960).

Obr. 8. Rychtrův dům, Praha 1 – Staré Město, Malé náměstí, průčelí. Foto: autor neznámý, 1941. Uloženo: Národní památkový ústav, generální ředitelství, sbírka fotografické dokumentace, inv. č. 153.608.

7

8

cí drastické poškození Krannerova portiku v průběhu povstání v květnu roku 1945, díky charakteru a osvětlení záběru jednoznačně dokládá, že v dané době skutečně nebyly plastické prvky, ať už ty modelované, nebo ty tažené, od hladkých ploch omítek nijak barevně odlišeny.

Další pro nás zajímavá fotografie pochází ze sbírek fotoarchivu NPÚ, GnŘ v Praze, ale není bohužel datovaná.²⁴ Naštěstí umožňuje aspoň hrubě časové zařazení, a to na základě motorových vozidel v levé části obrazového pole. Auta zaparkovaná v severovýchodní části Malého náměstí zasazují tuto fotografii přibližně do 60. let 20. století. Hlavní průčelí domu je zde vyfotografováno z trochu jiného úhlu, takže oproti snímku z roku 1941 vidíme celý levý krajní trojosý rizalit, naopak už nevidíme poslední osu pravého trojosého rizalitu.

Prvním nápadným rozdílem oproti předchozím fotografiím je to, že z přízemí domu zmizely dřevěné výkladce. Díky tomu se tu stejně jako

dnes uplatňují kamenné portály, jež byly těmito výkladci druhotně zakryty. Portikus nevykazuje žádná poškození, je tedy pravděpodobně krátce po restaurování. A opraveně působí i ostatní části hlavního průčelí, protože ani zde není stopa po nějakých závažnějších defektech. Na snímku je navíc jasně vidět, že fasáda je relativně nedávno nově natřená, a to tak, že plastické prvky a hladké omítky jsou barevně odlišeny. Hladké omítkové plochy jsou natřeny světlou barvou, a to včetně přízemí upraveného pásovou bosází, zatímco plastické architektonické prvky jsou natřeny barvou výrazně tmavší.²⁵

Nejmladší snímky hlavního průčelí Richtrova domu uloženy ve fotoarchivu NPÚ, GnŘ v Praze pocházejí z roku 2001. Jejich autorem je Jan Lebeda a byly pořízeny v souvislosti s průzkumem dochovaných exteriérových mříží, který zpracovávala Alena Horynová. I v tomto případě se jedná o černobílé fotografie, které navíc nezachycují celé průčelí, ale pouze jeho

■ Poznámky

24 Kolegovi Vilému Faltýnkovi se podařilo zjistit, že Deutsche Fotothek Dresden měla v Praze svého fotografa v roce 1958. V tomto roce vznikly snímky Starého města, na nichž je možné vidět obdobná vozidla. Srov. <https://www.deutschefotothek.de/documents/obj/72035514>, vyhledáno 20. 9. 2022..

25 Snímek zachycující podobný stav průčelí nabízí také původní evidenční list nemovité kulturní památky. Bohužel tento evidenční list není ani datován, ani zde není uvedeno, kdo jej zpracoval. Srov. Národní památkový ústav, Metainformační systém. Centrální část, https://iispp.npu.cz/mis_public/searchDocument.htm?search=id%3A%28110358+OR+1087133+OR+1087138+OR+1087142+OR+1414323+OR+1414324+OR+1414325+OR+1414326%29, vyhledáno 4. 8. 2021. Oficiálního zápisu do Státního seznamu nemovitých kulturních památek se dům dočkal dne 22. 12. 1964. Je možné, že karta byla zpracována krátce předtím. Srov. *Dům U Modrého jelena. Rychtrův dům*, Národní památkový ústav. Památkový katalog, <https://pamatkovykatalog.cz/dum-u-modreho-jelena-15628873>, vyhledáno 4. 8. 2021.

výsek se zaměřením na portikus s mříží v horní části záklenku. Přesto i tyto fotografie svým způsobem dokládají vzhled hlavního průčelí po jeho komplexní opravě v 90. letech 20. století.

Neméně důležité poznatky vztahující se k někdejšímu vzhledu hlavního průčelí domu přineslo kritické vyhodnocení informací uvedených ve stavebněhistorických průzkumech, restaurátorských průzkumech a restaurátorských a náleзовých zprávách uložených v archivu NPÚ, ÚOP v Praze.²⁶

Složitá geneze Richtrova domu byla sice již zčásti podchycena ve stavebněhistorickém průzkumu daného bloku domů mezi Malým náměstím, Melantrichovou, Havelskou, Jilskou a Karlovou ulicí, který v roce 1960 zpracovali J. Vajdiš, M. Vilímková a V. Pelzbauer, další stavebněhistorický průzkum, který měl možnost na přelomu 80. a 90. let 20. století vést Jan Muk, však nabídl podstatně podrobnější obraz dějin tohoto objektu. Jednalo se totiž o ten typ průzkumu, který plynule pokračoval i v průběhu realizace samotné rekonstrukce domu. Díky tomu bylo možné v průběhu zpracovávání SHP v podstatně větší míře provádět hloubkové sondy pro upřesnění stáří, charakteru, technologie a materiálového složení vybraných konstrukcí či stavebních článků atp. Stejně tak bylo možné podrobně dokumentovat a vyhodnocovat vše, co bylo při probíhající stavební práci odhaleno.²⁷

Hektickou atmosféru tohoto stavebněhistorického průzkumu, velké osobní nasazení těch, kdo se na něm podíleli, i jejich snahu maximálně využít možností, jež se jim tímto průzkumem náhle otevřely, názorně dokládá náleзовá zpráva Jana Muka z roku 1986.²⁸ V úvodu její textové části najdeme cosi, co se běžně v SHP nevyskytuje a co její autor nazval Úvodní metodická poznámka. Vzhledem k tomu, že se jedná o nevšední text, dovoluji si ho zde ocitovat v plném znění, přestože poněkud narušuje strukturu mého příspěvku:

„Stavebně historické průzkumy zpracovávají systematicky rozvíjenou metodou v SÚRP MO více již než třicet let se rozvíjejí na základě vlastního studia dnes již mnoha set a vlastně tisíců historických objektů po celé ČSSR. Již od počátku byl uplatňován systém povrchového průzkumu, tzv. pasportizace, který umožňuje vypracovat základní vývojovou představu, hypotézu o daném objektu, o které se předpokládá, že bude upřesňována hloubkovým průzkumem. Pasportizace se opírá o studium písemných pramenů, ikonografie, o rozbor dispoziční, technologický, pokud je možný, a samozřejmě uměleckohistorický. Jak zkušenosti ukazují, základní předpoklady se ve velké míře potvrzují i hloubkovým průzkumem, pokud je

možno jej provádět. Bohužel tyto možnosti jsou z nejrůznějších důvodů omezené. Také ovšem představy o možnostech hloubkového průzkumu bývají silně zkreslené. Rozhodně není možno si představit, že by bylo na jejich základě možno určit spolehlivě stáří té které zdi v daném objektu nebo jejího úseku. To je mylná představa. Datování je možné, jestliže se pod omítkou naleznou uměleckohistoricky datovatelné architektonické detaily nebo malby a pod. A to nebývá v každém případě. Podle technologie lze určit stáří pouze odlišením základních slohových období, a to ne ještě v každém případě. Jak jsme již uvedli, s léty přibývá zkušeností, poznatky se prohlubují. A tak je tomu i v našem případě, kdy zkoumáme podrobněji objekt, na který byl zpracován stavebně historický průzkum metodou pasportizace již více než před čtvrtstoletím. Jestliže k tomuto objektu opětovně přistupujeme, naše východní platforma poznání je podstatně hlubší a má k dispozici díky probíhající přestavbě velmi mnoho nových materiálů. Na začátku naší práce v této etapě jsme chovali naději, že se podaří téměř beze zbytku odpovědět všechny otázky spojené s vývojem domu, na které bychom rádi odpověď získali. Nyní zjišťujeme, že ani v dané etapě i přes značné pozitivní nové poznatky nemůžeme ke zcela uspokojivému výsledku dospět. Jednak proto, že stavba ještě není zcela u konce a téměř denně při každém zásahu do zdiva se zjišťují nové a nové poznatky a vzájemné souvislosti. Žádný hloubkový průzkum nemůže být vyčerpávající. Zkušenosti mnohokrát ukázaly, nakolik se objevily dodatečné nálezy právě v bezprostřední blízkosti sond, kde byla ponechána omítko. Ideálním případem pro rozbor objektu by bylo jeho úplné rozebrání, abychom pronikli do hloubky jeho hmot. To samozřejmě není možné. Je otázka, nakolik stávající omítky interiérů přežijí probíhající přestavbu. Zdá se, že pouze v malém rozsahu. A tu při jejich snímání, které se zpravidla provádí až před vlastním dokončením stavby, se naskytne řada dalších poznatků. Čerpáme nyní ze zdokonaleného povrchového rozboru, sond, který provedlo Pražské středisko st. památkové péče a ochrany přírody, ze sond vlastních a mnoha pozorování, která nemusí vždy vést k uspokojivému výsledku. Průzkumová práce je do značné míry problémem zkušeností a intuice. Problémy se objevují často vyřešeny po opakovaných pozorováních. Bohužel zatím nebylo možno zkoumat větší část prvního patra, kde jsou ubytovny a kanceláře stavby, v hlavní budově nebylo možno zkoumat násypy na klenbách, do kterých stavba zřejmě zasáhne při příležitosti bourání prostupů kanálů apod. Nepodařilo se zatím prosadit dendrochronologic-

ký průzkum, který je jako výrazně exaktní metoda těžko prosazovanou novinkou, přinášející však zásadní poznatky dříve nedostupné datováním stáří dřevěných konstrukcí a tím samotných přestaveb. Věříme, že v rámci pokračujícího průzkumu, který podle dohod provádíme jako dlouhodobou akci pro ÚHAM a orgány památkové péče, bude možno v další etapě dovést celkový průzkum objektu.

Předkládaná práce tedy prohlubuje poznání jak novým povrchovým průzkumem, mimo jiné za možností dokonalejšího průzkumu než při původní pasportizaci, tak současně čerpá z možností, které nabízí stavba pohledem do struktury hmot, za pomoci sond.

Současně navazujeme na námi zpracovanou předcházející etapu dotýkající se v souvislosti s nutností vypracovat projekt rehabilitace průčelí právě průčelím a prostorem přizemí vpravo do průjezdu [sic], kde bylo nutno posoudit možnost rekonstrukce žebrové klenby.“²⁹

Citovaná pasáž na dalších stranách pokračuje konkrétními zjištěními, jež jsou v této náleзовé zprávě zpracována, vyhodnocena a interpretována. Mezi nimi, jak ostatně napovídá závěrečný odstavec citovaného úseku, se rovněž nachází několik cenných informací vztahujících se k někdejší podobě hlavního průčelí, k nimž došel Jan Muk na základě detailní prohlídky z lešení i provedených sond. Jeden ze zde uvedených poznatků, který potvrdily i naše sondy, se týká vybraných oken třetího a druhého podlaží středního pětiosého úseku fasády.

■ Poznámky

26 Chtěla bych poděkovat Anně Kusákové a jejím kolegyním z oddělení dokumentačních fondů a knihovny NPÚ, ÚOP v Praze za jejich ochotu a vstřícnost.

27 Nedílnou součástí tohoto průzkumu domu byl rovněž rozsáhlý archeologický průzkum, jehož výsledky posléze Zdeněk Dragoun publikoval v několika státech.

28 *Praha – Staré Město, Richtrův dům, čp. 459, Stavebně historický průzkum – I. etapa*, zpracoval Ing. Jan Muk, září 1986.

29 Text byl přepsán bez jakýchkoliv jazykových či stylistických úprav, a to z důvodu zachování jeho autenticity. (Pouze v místech, kde evidentně chybí čárky a tečky, interpunkci doplňujeme. V posledním odstavci, kde není význam jednoznačný, zachováváme psaní bez interpunkce, aby nedošlo ke zkreslení, pozn. red.) Je to text nerevidovaný, což naznačuje několik stylistických neobratností, které vypluly z toho, jak se Jan Muk pokoušel přenést své úvahy co nejrychleji na papír. I díky tomu je tato Úvodní metodická poznámka zvláště pro ty, kteří podobně jako já neměli možnost se s Janem Mukem osobně setkat, výjimečnou příležitostí aspoň na chvíli zažít pocit, jako by tu byl stále přítomen.

Obr. 9. Martinický palác (Richtrov dům), portál; poškozeno během Pražského povstání 5.–9. května 1945. Fotografie Ústavu dějin umění AV ČR, inv. č. S12375N, zpřístupněno v rámci projektu Sudek Project. Foto: Josef Sudek, 1945.

A dále pak toho, že Jan Muk necítil potřebu věnovat pozornost nejen podrobnějšímu popisu poslední dochované povrchové úpravy, ale ani starším barevnostem fasády, které bylo možné spojit s opravami domu v průběhu 19. a první poloviny 20. století. Nacházel se totiž z hlediska nálezové situace v daleko výhodnější pozici, než v jaké se nacházíme dnes my. Nakonec je třeba litovat také toho, že na místě nebyl odebrán a pro budoucnost uchován vzorek, který by dnes mohl být podroben detailní laboratorní analýze, jež by upřesnila stratigrafii, ale třeba také charakter použitých pigmentů a pojiv v jednotlivých vrstvách nátěrů. Mukova stručná zmínka o hráškové zeleni tak prozatím zůstává jedinou stopou po této barevnosti fasády Richtrova domu.

Poslední zkoumané archivní materiály se vztahovaly k opravě průčelí realizované v roce 2002, při níž byla barevnost předchozí opravy opuštěna a nahrazena barevností zcela odlišnou. Odpověď na otázku, jak a proč k tomu došlo, přinesla detailní analýza zprávy z průzkumu barevnosti hlavního průčelí, kterou za firmu AKANT ART, v. o. s., vypracovali Miroslav Hlava, PhDr. Jiří Kunft a Jiří Pešina.³¹

Sondážní průzkum byl proveden velmi důkladně a nelze mu nic vytknout. Povrchové úpravy hlavního průčelí byly zmapovány pomocí dvanácti sond rozmístěných ve všech etážích domu na všech jeho částech. Sondy byly navíc provedeny takovým způsobem, aby v nich bylo možné zachytit průběh dané vrstvy povrchových úprav z plochy hladké omítky na plastický prvek a velice často i následně zase zpět na plochu hladké omítky. Poněkud problematické se však ukázalo následné vyhodnocení a interpretace nálezů ve vztahu k pravděpodobným dějinám povrchových úprav fasády, včetně jejich barevnosti.

Na první nesrovnalost jsme narazili už v popisu a identifikaci jednotlivých vrstev. Téměř ve všech sondách byly autory tohoto průzkumu

Vnější část ostění těchto oken je totiž kamenná, vysekaná z jemnozrnného pískovce, zatímco vnitřní část je vyzděná a opatřená dvouvrstvou vápennou omítkou. V našem průzkumu tato nálezová situace odpovídala sondě č. IV provedené na levém úseku ostění středového okna třetího podlaží a dále sondě č. VII mapující povrchové úpravy na pravém úseku ostění levého krajního okna druhého podlaží. Je tedy zřejmé, že někdy v průběhu předchozích dějin tohoto průčelí došlo k úpravě velikosti okenních otvorů. Jan Muk tyto pískovcové části ostění oken zasadil do období pozdní renesance nebo počátku 17. století s tím, že nevyklučoval, že by se tato kamenná ostění mohla vztahovat k pozůstatkům sgrafit, které nalezl na hlavním průčelí na blíže nespecifikovaném místě. Kromě právě uvedeného byla pro nás z této zprávy zajímavá především poznámka nacházející se na konci textu a týkající

cí se nalezene barevnosti pozdně barokní (rokokové) etapy fasády. V dané souvislosti Jan Muk upozorňuje na nátěr v barvě „hrášková zeleň“, který našel v sondě na boku okenního ostění vysekaného z kamene.

Ze snímků, které jsou součástí Mukovy nálezové zprávy, lze dále vyvodit, že v době prohlídky fasády z lešení bylo hlavní průčelí Richtrova domu dvoubarevné, světlejší barvou byly natřeny základní plochy a vybrané plastické prvky byly natřeny tmavší barvou. Dvoubarevné řešení fasády doložené snímky v nálezové zprávě můžeme nejspíše spojit s podobou průčelí zachycenou na fotografii, která vznikla přibližně v polovině 60. let 20. století a byla pořízena nedlouho po opravě průčelí.³⁰

Tady je třeba litovat hned několika skutečností. Jednak toho, že v době, kdy Jan Muk zpracovával zmíněnou nálezovou zprávu, ještě nebyla běžně používána barevná fotografie.

■ Poznámky

30 Domnívám se, že právě této opravě mohl předcházet stavebněhistorický průzkum zaměřený na zmapování celého bloku, jehož je Richtrov dům součástí, který vznikl v roce 1960. Srov. Vajdiš – Vilímková – Pelzbauer (pozn. 3).

31 Viz Hlava – Kunft – Pešina (pozn. 14).

32 Ve skutečnosti došlo pouze k částečnému sejmutí tohoto nátěru, protože ve všech námi provedených sondách byly pozůstatky této barevnosti fasády nalezeny.

mu pod v té době poslední povrchovou úpravou, pocházející z opravy hlavního průčelí v polovině 90. let 20. století, nalezeny pozůstatky světle okrového monochromního nátěru. Tato světle okrová vrstva byla navíc v uvedených sondách nejmladší nalezenou povrchovou úpravou, protože sondy prohloubené pod tuto vrstvu narazily už na povrch zdíva průčelí. To znamená, že žádná starší povrchová úprava nebyla v provedených sondách objevena.

Podle našeho soudu se však v tomto případě nejspíš nejednalo o nátěr, ale o odkrytý povrch šuku bez nátěru, protože není pravděpodobné, že bychom my v provedených sondách obdobnou vrstvu zachytili pouze v jediné sondě, a navíc mezi vrstvou z opravy průčelí v 90. letech 20. století a výše popsaným štukem se šedým nátěrem. Chybné určení vrstev souviselo pravděpodobně s tím, že vrstvu, kterou jsme nakonec identifikovali jako šedý nátěr, autoři tohoto průzkumu naopak určili jako silnou vrstvu prachových nečistot, což byla i naše prvotní hypotéza.

Bohužel z textové části zprávy z průzkumu jednoznačně vyplynulo, že poznatky získané sondážním průzkumem nebyly konfrontovány s informacemi z dochovaných stavebněhistorických průzkumů a nálezových zpráv uložených v archivu NPÚ. Stranou jejich pozornosti zůstala také starší ikonografie průčelí. Vyhodnocení výsledků průzkumu se tedy opíralo pouze o samotný sondážní průzkum, a tomu pak odpovídala závěrečná interpretace nalezeného i předložený návrh nové barevnosti průčelí.

V sondách odkrytá světle okrová vrstva byla v závěrečném vyhodnocení výsledků označena za „nepůvodní“, protože podle názoru autorů průzkumu neodpovídá pozdně baroknímu členění fasády. Ale to není vše. Jako čistě hypotetická, a tudíž také nevhodná k obnovení byla označena i barevnost fasády kombinující lomenou bílou a hráškově zelenou s cihlově červenými dekorativními a vybranými architektonickými prvky. Ani tato barevnost totiž prý neodpovídá danému období, a dokonce ani barevnosti srovnatelných objektů v blízkém okolí domu, což ovšem není ve zprávě doloženo žádným srovnáním s konkrétními objekty či patřičnými odkazy na případné průzkumy jejich barevnosti.

Dále je zde zdůrazněno, že nátěr pocházející z poslední opravy domu byl mimoto proveden materiálem se silnou příměsí akronátu a že díky tomu došlo ke značnému snížení soudržnosti povrchových vrstev z důvodu malé paropropustnosti této povrchové úpravy. Z těchto důvodů navrhli autoři průzkumu nátěr aplikovaný v 90. letech 20. století v maximálně možné míře sejmout³² a nový nátěr provést ve dvou barvách, a to bílé a světle šedé. Proč padla volba právě na tyto dvě barvy, není v návrhu nijak vysvětleno. Stejně tak tu není uvedeno, jakým způsobem by měly být tyto

barvy na průčelí aplikovány, tzn. které části fasády by měly být šedé a které bílé.³³

Nečekané rozuzlení

Poněkud překvapivým výsledkem průzkumu bylo tedy zjištění, že stávající šedobílý nátěr hlavního průčelí se neopírá o žádný relevantní nález a že volba nového barevného rozvrhu je založena na tak vratkém argumentu, jakým je tvrzení, že podobnou barevnost mají domy s obdobnou historií nacházející se v blízkém okolí Richtrova domu. Za takové situace se nám zdálo nutné posoudit obě poslední barevnosti průčelí také z hlediska toho, do jaké míry jsou, nebo naopak nejsou v souladu s architektonickým řešením fasády, to znamená, do jaké míry posilují, nebo naopak zeslabují jeho čistě umělecké hodnoty.

A ani z tohoto úhlu pohledu rozvrh barevnosti použitý při opravě průčelí v roce 2002 neobstál. Nejde jen o to, že jsou vybrané barvy použity inverzně – hladké plochy omítek jsou opatřeny tmavší, vybrané plastické prvky světlejší barvou – což, jak jsme viděli, neodpovídá žádné z jednoznačně identifikovaných starších podob průčelí. Jednotlivé části fasády byly navíc natřeny tak, že to vyvolává dojem, jako by přízemí objektu nepatřilo k následujícím podlažím domu a jako by parapetní pole pod okny nijak nesouvisela se šambránami oken a suprafenestrami, ale naopak se vážala na základní plochu stěny.

Přestože, jak upozorňuje Jan Muk,³⁴ ale třeba také Petr Macek,³⁵ který se rovněž velmi intenzivně a dlouhodobě zabýval historickou barevností architektury, není možné tvrdit, že by barevnost barokních fasád vždy interpretovala architektonické členění průčelí jako tektonickou strukturu s prvky nosnými a nesenými, musíme i tak konstatovat, že barevnost fasády z 90. let 20. století vyznívala podstatně lépe. S ní působilo členění hlavního průčelí Richtrova domu harmonicky. Navíc díky výraznému barevnému akcentu položenému nejen na rokokový dekor, ale i štukové kartuše s putty tvořily uvedené prvky jakousi výtvarnou pointu celého řešení. Tedy, i kdyby tato barevnost byla zčásti „hypotetická“ a i kdyby byla volnou rekonstrukcí ne zcela jasného nálezu, o čemž ale vzhledem k osobnosti Jana Muka silně pochybuji, rozhodně byla příznivější z hlediska akcentace umělecké hodnoty tohoto průčelí. Dodávala totiž hlavnímu průčelí Richtrova domu palácový charakter, který odpovídá jeho monumentálním rozměrům i bohatosti a zdobnosti jeho členění.

A nakonec je tu ještě jeden důležitý aspekt, který ani autoři průzkumu z roku 2002, ani ti, kteří jako zástupci památkové péče o podobě nové barevnosti průčelí spouštěli rozhodování, nezvali při vyhodnocení relevantnosti obnovení

barevného řešení průčelí z 90. let 20. století vůbec v potaz. S touto barevností aplikovanou na omítky a štukové prvky jsou totiž nerozlučně spojeny další výrazné zásahy do dochované podoby fasády.

Připomeňme, že nedílnou součástí záměrné rehabilitace pozdně barokní podoby hlavního průčelí tohoto domu bylo zhotovení váz, byst a stojící postavy z umělého kamene, které byly umístěny na atice a štítech domu. Nejednalo se přitom o kopie, ale o „pouhé“ ideové evokace toho, co se zde hypoteticky mohlo kdysi nacházet.³⁶ Dalším podstatným zásahem do dochovaného vzhledu fasády, na který jsem zatím neupozornila, je výměna všech oken. Zatímco ještě na snímcích z první poloviny 60. let 20. století, ale i na všech starších fotografiích je patrné, že okna jsou osazena do vnějšího líce ostění, při rekonstrukci domu v 90. letech 20. století byla nová okna evokující svým řešením okna barokní naopak vsazena do špalety.

Oba uvedené zásahy do dochovaného vzhledu hlavního průčelí Richtrova domu odpovídají dobovému názoru Milana Pavlíka³⁷ i Jana Muka,³⁸ jak při rekonstrukci objektů tohoto typu postupovat. Milan Pavlík ve svých textech dotýkajících se problému rekonstrukce historických objektů mimo jiné opakovaně soudí, že jistými památkáři kdysi tolik oblíbená „rieglovská“ ry-

■ Poznámky

33 V tomto směru se nic konkrétního nedozvíme ani v restaurátorské zprávě z následující opravy průčelí. Srov. Hamera – Dufek (pozn. 13).

34 Jiří Hošek – Jan Muk, *Omítky historických staveb*, Praha 1990, s. 39–43. – Jan Muk, Poznámky k historické podobě královské cesty a k současným návrhům barevnosti průčelí v Praze, *Památky a příroda* 14, 1989, s. 385–394. – Jan Muk, K principům barevného řešení průčelí v minulosti. Pracovní seminář SÚPOPP SÚRPMO, *Zpravodaj památkové péče a ochrany přírody*, 1983, zvl. číslo, s. 29–39.

35 Petr Macek své dlouhodobé zkušenosti, které získával i po boku Jana Muka, sumarizoval mimo jiné v metodice věnované barevnosti fasád. Petr Macek, *Barevnost fasád. Průzkum, dokumentace, vyhodnocení a obnova exteriéru historických staveb*, Praha 2009.

36 Ani nejstarší dochované fotografie tohoto průčelí tyto prvky nezachycují. Dnes vázami, bystami a stojící figurou obsazená místa na atice a štítech hlavního průčelí jsou na nich prázdná.

37 Milan Pavlík, Památková praxe jako důležitý impuls vývoje názorů na památkovou teorii Václava Wagnera, *Zprávy památkové péče* 60, 2000, č. 4, s. 111–112. – Milan Pavlík, Architektura „moderní“ a obnova památek ve 2. polovině 20. století, in: *Historická inspirace. Sborník k poctě Dobroslava Líbala*, Praha 2001, s. 321–338.

38 V nekrologu publikovaném v časopisu *Umění* charakterizují Mojmir Horyna a Petr Macek Jana Muka jako toho,

10

Obr. 10. Rychtrův dům, barevné řešení fasády, stav po opravě z let 1994–1995, celkový pohled. Foto: Martin Homola, polovina 90. let 20. století.

Obr. 11. Rychtrův dům, barevné řešení fasády, stav po opravě z let 1994–1995, balkon nad vstupním portikem. Foto: Martin Homola, polovina 90. let 20. století.

ze konzervační metoda je „dnes“ již překonána.³⁹ Podle jeho názoru má totiž vzdělaný, patřičnými tvůrčími schopnostmi nadaný architekt, obdařený dostatečnou dávkou znalostí historických a uměleckých hodnot daného díla, plně právo vstoupit do dosavadního života památky a jako lékař léčit její neduhy v podobě nevhodných zásahů.⁴⁰ Mezi ně přitom řadí nejen ty, které vedly pouze k překrytí původních částí díla, ale ve stejné míře i ty, které vedly k zániku vybraných prvků či částí originálu. V případě vysokého umění má totiž podle jeho představ samotná původní výtvarná idea stejný nárok na respekt jako hmota, která je či byla jejím nositelem.⁴¹

Barevnost vnějšího pláště stavby je pak v daném kontextu nejen podle názoru Jana Muka,⁴² ale ve stejné míře i Milana Pavlíka jedním z prvků určujících autenticitu díla, a to stejně významným jako celkový architektonický rozvrh průčelí, tvarové řešení a provedení jednotlivých architektonických článků či dekorativních prvků. A to je hlavním důvodem nejen pro to, aby byla původní barevnost dané etapy v dějinách stavby zkoumána, ale také pro to, aby byla při následné rekonstrukci obnovena. Podobnou roli v celkovém účinku stavby hrají i dveřní a okenní výplně, a to nejen svou barevností či konkrétním truhlářským řešením, ale stejně tak tím, jak hluboko jsou v daném otvoru osazeny.⁴³

Z toho, co bylo právě uvedeno, je tedy zřejmé, že celková oprava Richtrova domu z přelomu 80. a 90. let 20. století vlastně představuje poslední koncepčně ucelený zásah do podoby tohoto domu, zásah, který navíc nese

11

rys tvůrčího počínu⁴⁴ i obdivuhodného vědeckého výkonu. Vzhled, který dala zmíněná rekonstrukce tomuto domu, byl výsledkem pečlivého, vysoce erudovaného výzkumu a odrážel v sobě principy, kterými se vyznačovaly podobné projekty realizované pod záštitou SÚRPMO v dané době. Můžeme jej tedy také vnímat jako jedno z charakteristických „dětí“ památkové péče své doby, jako zrcadlo dobových teoretických přístupů i míry znalostí a zkušeností,⁴⁵ které nashromáždili v průběhu historie SÚRPMO nejen Milan Pavlík, který stojí za projektem rekonstrukce, a nejen Jan Muk, který vedl stavebněhistorický průzkum domu. Domnívám se, že i proto si tato etapa v dosavadních dějinách domu zaslouží respekt, vyjádřený mimo jiné tím, že při následující opravě průčelí domu bude obnovena barevnost určená nálezem Jana Muka. V tomto případě totiž asi nejde tolik o to, zda je skutečně pozdně barokní, či nikoliv.

Závěr

Cílem tohoto příspěvku nebylo podrobit kritice postup našich předchůdců při zpracovávání průzkumu barevnosti hlavního průčelí Richtrova domu. I my jsme totiž součástí tohoto zdánlivě dobře zaběhnutého mechanismu provádění průzkumů dochovaných povrchových úprav fasád památkově chráněných objektů. Publikováním výše uvedeného jsem jen chtěla otevřít diskusi o obvyklé praxi v této oblasti, kterou případ Richtrova domu podle mého soudu výmluvně dokumentuje.

Co konkrétního jsem si tedy díky této detailní analýze dějin proměny hlavního průčelí Richtrova domu uvědomila? Především jsem si znovu důrazně připomněla, že památková péče je stejně jako ostatní obory lidské činnosti vycházející z humanitních věd oborem „interpretativním“. A to především v tom smyslu, že vyhodnocení a následná interpretace nalezených údajů představuje klíčovou etapu celého procesu poznání. Díky této povaze

památkové péče je věrohodnost jejich teoretických i praktických výstupů výrazně více než u exaktních věd přímo závislá na osobnosti „interpretátora“, na jeho znalostech, zkušenostech, na jeho etických předpokladech, ale i na jeho vztahu ke zkoumanému.

Jak se tato skutečnost promítá do případu průzkumu barevnosti hlavního průčelí Richtrova domu? Na rozdíl od doby existence a působení SÚRPMO provádějí v současné době průzkum barevnosti fasád obvykle restaurátoři s patřičným povolením MK ČR. To je nepochybně v principu správně, neboť díky svému vzdělání i zkušenostem dokážou sondy realizovat takovým způsobem, aby nedošlo ke zbytečnému poškození památky, a navíc mohou ohrožená místa v případě nutnosti operativně konzervačně zajistit. Na druhou stranu nejsou ve valné většině případů s to provést relevantní archivní průzkum a často ani nalezené řádně vyhodnotit. Pro tuto etapu průzkumu jsou totiž

■ Poznámky

kdo „propagoval samostatný obor: ‚restaurování stavebních památek‘, spojující konzervaci, rekonstrukci a restituci,“ s cílem obnovit autentickou koncepci historických staveb, se zapojením všech dochovaných forem a hodnot. Srov. Mojmir Horyna – Petr Macek, PhDr. Ing. Jan Muk, *Umění* 43, 1995, č. 5, s. 472–475.

³⁹ Pavlík 2000 (pozn. 37), s. 111.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

⁴² K tomu mimo jiné: Hošek – Muk (pozn. 34), s. 36. – Muk 1983 (pozn. 34), s. 29–30.

⁴³ Nejlépe in: Hošek – Muk (pozn. 34), s. 125. Jan Muk zde uvádí, že okna byla až přibližně do třetí čtvrtiny 18. století osazována ve špaletě.

⁴⁴ Mluvíme-li o tvůrčím počínu, pak by v kontextu s nerespektováním rekonstrukce Richtrova domu z 80. a 90. let 20. století bylo možné vážně uvažovat i o porušení autoritních práv. Ale to je něco, co už dosti přesahuje téma tohoto příspěvku.

třeba jiné specifické kompetence, jako je opravdu důkladná znalost dějin umění, zejména dějin architektury, včetně dějin stavebních technologií a materiálů, ale také schopnost kriticky pracovat s písemnými i obrazovými archívními materiály. Příklad hlavního průčelí Richtrova domu tak znovu ukazuje, že památková péče je obor, v němž je nezbytně nutné kompetence různých specialistů efektivně propojovat, a to nejen při realizaci výzkumných projektů, ale stejně intenzivně i v každodenní praxi.

S interpretativní povahou památkové péče souvisí ještě jeden důležitý aspekt, který si většinou nedostatečně uvědomujeme a málo připomínáme. Naše vztahování se k památce je vždy do jisté míry subjektivní, a to proto, že je to vztah osobní, jak si toho správně povšiml již Alois Riegl, tak často kritizovaný a nesprávně interpretovaný.⁴⁶ Památka je totiž obecně, a vlastně dosti paradoxně, vnímána jako živý organismus. Díky tomu do ní projektujeme emoce spojené s naším vztahem k živým organismům, a zvláště pak k člověku.⁴⁷ Takto determinovaný vztah k hlavnímu objektu našeho badatelského zájmu tak nutně nějakým způsobem, tu více, tu méně, zasahuje i do procesu interpretace poznatků, stejně jako do procesu koncipování návrhů a projektů ovlivňujících další osudy památky.

To druhé, co jsem si díky tomu, že jsem se mohla podílet na zpracování průzkumu průčelí Richtrova domu, uvědomila, se týká samotné frekvence oprav této fasády v posledních třiceti letech. V úvodní části shrnutí poznatků sondážního průzkumu jsem zde poukazovala na to, že v sondách bylo nalezeno „překvapivě“ malé množství povrchových úprav. Mělo to ale skutečně být tak překvapivé? Vždyť i provedený průzkum dochované fotodokumentace mapující proměny průčelí v období zhruba od roku 1870 do 80. let 20. století také vypovídal o tom, že v určité době nebylo hlavní průčelí domu poměrně dlouho opravováno. V porovnání s tím je tedy frekvence oprav hlavního průčelí v průběhu posledních třiceti let nebyla vysoká. Tento fakt stojí podle mého soudu za další krátké zamyšlení, protože ani z tohoto hlediska není Richtrovův dům výjimkou, ale naopak příkladem obecnější tendence.

Sociolog Jan Keller vydal v roce 2019 knihu s názvem *Společnost věčného mládí*,⁴⁸ v níž se pokouší popsat specifika současné společnosti, a to i tím způsobem, že se snaží pojmenovat ideová východiska i hlavní fenomény, které formovaly naši společnost v posledních sedmdesáti letech. Jeden z určujících rysů současné společnosti vidí Jan Keller v jevu, který dal jeho knize zmíněný název. Vzhledem ke svému zaměření pak poukazuje, že tento jev je do značné míry výsledkem tlaku panující-

ho systému, v němž zásadní roli hraje povaha globální ekonomiky. Jedním ze specifických projevů „společnosti věčného mládí“ je podle Jana Kellera kromě snahy nikdy tak docela nedospět také tlak na jedince, který má být v své řadě dynamický a flexibilní, aby byl schopen neustále reagovat na změnu. Stáří v takové společnosti v podstatě nemá své místo, maximálně někde na jejím okraji.

Podíváme-li se prizmatem této analýzy na proměnu péče o památku v posledních třiceti letech, tedy v době, kdy se i naše země stala součástí tohoto globálního světa neustálé změny, pak tu nacházíme zneklidňující souvislosti. Frekvence oprav a úprav objektů na území historického jádra hlavního města Prahy je v posledních třiceti letech skutečně nevídaná a v podstatě nemá obdoby. Nelze ji přitom, podle mého soudu, přičíst pouze na vrub dlouhodobě „neúdržbě“ památek v období mezi lety 1939–1989. Historické fotografie Prahy z doby před vypuknutím 2. světové války totiž vyprávějí jiný příběh. Ukazují, že jistá míra omšelosti, vypovídající mimochodem velmi názorně a přesvědčivě o stáří tohoto města, byla součástí jeho existence. Podílela se na jeho malebnosti a přitažlivosti, protože spoluvytvářela jakousi tajemnou atmosféru, díky níž si toto město získalo přívisko magická.

Nebývale vysoká frekvence oprav fasád objektů nacházejících se v historickém jádru Prahy přispívá podle mého soudu k tomu, že se tato dřívě běžná kvalita nezvratně ztrácí. Nezvratně také proto, že do tohoto procesu razantním způsobem vstupují moderní technologie a moderní materiály, které dokážou tento každému tak zjevný rys stáří památek nejen setřít, ale navíc i nahradit novou kvalitou, a to kvalitou dlouhého „nestárnutí“.

Uvedené skutečnosti přirozeně vedou k otázce, jakou pozici za těchto okolností zastává současná památková péče vůči hodnotě stáří a jakou platnost má ještě vůbec definice této hodnoty v podobě, jak ji kdysi formuloval Alois Riegl. Podle jeho představ totiž nesoučasný vzhled památky nespočívá v nesoučasnosti stylu, protože ten lze prostě napodobit. Stáří památky se podle něj projevuje spíše „v nedokonalosti, nedostatku celistvosti, tíhnutím k rozkladu formy a barvy“.⁴⁹ Tyto specifické a pro všechny, nejen pro odborníky v oboru dějin umění, čitelné rysy dává památce uplynulý čas.⁵⁰ Zatímco, jak Riegl upřesňuje, „od nového domu vyžadujeme úplnou celistvost formy a barevnosti,“ protože „symptomy odumírání, které se vyskytují na něčem, co právě vzniklo, nenaladují, nýbrž rozladují,“ u památek naopak necelistvost i tíhnutí k rozkladu formy a barvy očekáváme.

Po víc jak sto letech od doby, kdy Riegl pub-

likoval tyto myšlenky, které na dlouhá desetiletí představovaly výchozí teoretické principy památkové péče na našem území, se najednou zdá, že v dnešní době vyvolává „rozladění“ právě památka, která se vyznačuje jakoukoliv mírou necelistvosti, např. v podobě oprýskání omítky či zčernání jejího povrchu. Jako by i díla minulosti, díla, která nám minulost stále nějak připomínají, ztratila právo stárnout. Ačkoliv i pro mě má právě jistá omšelost svou nepopiratelnou hodnotu, tak jako kdysi pro Aloise Riegla, nechci tím v žádném případě říct, že se památky nemají opravovat a restaurovat. Jen je otázka, zda je nezbytně nutné, aby to, že památka byla nedávno opravena, bylo na ní znát na první pohled, a zda pro rozhodnutí, že fasádu domu je třeba celou nově natřít, stačí to, že se nám nelíbí, že je poněkud omšelá, že se na ní usazují prachové depozity, nebo dokonce že nás pouze již omrzela její stávající barevnost.

Mgr. Kateřina ADAMCOVÁ, Ph.D.
Ústav pro dějiny umění, FF UK
katerina.adamcova@ff.cuni.cz

⁴⁵ Tak například dnes už víme, že okna byla do vnějšího líce, jako jeden ze zásahů zajišťující lepší tepelný komfort, osazována o něco dřívě, a to přibližně od 40. let 18. století. Obnovení oken vsazených do špalety na hlavním průčelí Richtrova domu při rekonstrukci v 90. letech 20. století je tedy mimo jiné dokladem dobových znalostí o dané problematice.

⁴⁶ Alois Riegl, *Moderní památková péče*, Praha 2003. Necituji zde žádnou konkrétní stranu, a to proto, že tento postřeh prostupuje celým Rieglovým textem. Ve své analýze moderního kultu památek opakovaně poukazuje na silnou emocionální rovinu spojenou se soudobým zájmem a péčí o památky. Náš vztah k památce je vztahem osobním, a tedy do jisté míry vždy nějak subjektivním. Není výsledkem ryze racionální úvahy, ale mnohem spíše reflexí zármutku nad náhlým zánikem svědků doby, kterou jsme sami neprožili a která je přesto součástí naší existence.

⁴⁷ Například, mluvili se v kontextu s dílem minulosti o jeho stáří, pak se tím nemyslil nějaké abstraktní, emocionálně neutrální číslo, které by prostě vyjadřovalo, kolik času uplynulo od jeho vzniku do dnešní doby. To, že je umělecké dílo označeno za staré, automaticky vyvolává pocity spojené s naším vlastním stárnutím, vnímaným jako proces nezvratné degradace fyzické i psychické, který nutně směřuje k definitivnímu konci, tj. ke smrti.

⁴⁸ Jan Keller, *Společnost věčného mládí*, Praha 2019.

⁴⁹ Riegl (pozn. 46), s. 31.

⁵⁰ U starého uměleckého díla na rozdíl od uměleckého díla současnosti totiž celistvost nevyžadujeme, při posuzování památky se řídíme jinými estetickými měřítky, v nichž hodnota stáří projevující se necelistvostí díla hraje podle Riegla důležitou roli. Viz pozn. 49.